

P r i n o s i

EKUMENSKI DIJALOG S PRAVOSLAVLJEM PREMA JOSEPHU RATZINGERU I RUSKOPRAVOSLAVNA PERSPEKTIVA EKUMENIZMA S KATOLICIMA

s. Valerija Nedjeljka Kovač – s. Emanujila Oksana Vishka

Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
valerija.kovac13@gmail.com
emanujila@gmail.com

UDK: 272-732.2 Benedictus XVI, papa:27-675]:271
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 03/2017.

Sažetak

U članku se obrađuje teološki doprinos i zalaganje Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. u ekumenskom dijalogu, posebice u odnosima s pravoslavljem, te ruskoppravoslavna perspektiva ekumenizma s katolicima. U prvome se dijelu predstavlja Ratzingerova prosudba dinamike razvoja ekumenizma na području teološkog razmišljanja i praktičnog ostvarenja. Drugi dio članka obrađuje Ratzingerovu teološku analizu jedinstva i razdvojenosti Katoličke Crkve i pravoslavnih crkava, te njegovu viziju zbližavanja, koja se temelji na zajedničkome prvome tisućljeću kao kriteriju međusobnog prihvaćanja i uspostavljenom „dijalogu ljubavi”. Treći dio bavi se pothvatima Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. u ekumenskim zalaganjima, a u četvrtom dijelu se na primjeru stava Ruske pravoslavne Crkve predlaže vlastito viđenje stvarnih zaprjeka katoličkoga ekumenskog dijaloga s ruskim pravoslavljem.

Gljučne riječi: Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., ekumenizam, papinski primat, pravoslavlje, Ruska pravoslavna Crkva

UVOD

Peter Seewald u svojoj knjizi-intervjuu *Sujetlo svijeta* započinje razgovor s papom Benediktom XVI. o ekumenizmu konstatacijom

koja utemeljuje temu ovoga rada: „Ekumena je vrlo brzo postala najočitiiji znak ovoga pontifikata. Papa obećava da će se neumorno zauzimati 'za ponovno uspostavljanje punoga i vidljivoga jedinstva kršćana'.”¹ Ovome je potrebno dodati da zauzetost za pitanja ekumenizma Josepha Ratzingera kao teologa, autora mnogih teoloških djela, biskupa, pročelnika Kongregacije za nauk vjere i konačno pape obuhvaća puno dulje vremensko razdoblje i ulazi u područja koja nadilaze samo njegov pontifikat. Zasigurno se ekumenizam može ubrojiti u one teme koje se konstanto, u različitim kontekstima, pojavljuju u teološkom i pastoralnom radu ovoga njemačkog teologa i pape. Iz te činjenice kontinuirane prisutnosti postaje jasno da tema ekumenizma kod Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. sadrži različite perspektive, područja, sadržaje, pothvate i poteškoće koje on promišlja.²

U skladu s postavljenom temom rada usredotočit ćemo se na one vidove i sadržaje ekumenske misli Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. kojima se ona rasvjetljuje. U prvom dijelu predstaviti ćemo Ratzingerovu prosudbu stanja ekumenizma nakon Drugoga vatikanskoga koncila i njegovih mogućnosti, jer su u njoj vidljivi njegovi teološki principi, koji su mjerodavni i za dijalog s pravoslavljem. Drugi dio obrađuje Ratzingerovu analizu podijeljenosti između Istoka i Zapada te njegovu viziju smjera ekumenskih pothvata s pravoslavljem utemeljenu na kriteriju zajedničkoga prvoga tisućljeća i uspostavljenoga „dijaloga ljubavi”. U trećem dijelu predstavljamo značajnije pothvate teologa i pape Josepha Ratzingera kao doprinose ekumenskome zbližavanju s pravoslavljem. U zadnjem dijelu, na primjeru stvarnoga ruskoppravoslavnoga stava prema ekumenskom zbližavanju s katolicima, predlažemo vlastito viđenje razlika i preprjeka ekumenskoga pokreta u njegovu konkretnom doticaju s tom najvećom i najutjecajnijom pravoslavnom Crkvom.

1. STANJE EKUMENIZMA – IZMEĐU ESHATOLOŠKOG IDEALA I VIŠEZNAČNE STVARNOSTI

Jedan Ratzingerov osvrt na ekumenizam, nadahnut idejom jedinstva Vladimira Solovjeva, jasno pokazuje njegovo višeslojno i

¹ Benedikt XVI., *Svjetlo svijeta. Papa, Crkva i znakovi vremena. Razgovor s Peterom Seewaldom*, Verbum, Split, 2010., 109.

² Sustavan, temeljit i obuhvatan teološki uvid u Ratzingerovo bavljenje temom ekumenizma pokazao je primjerice Thorsten Maaßen, *Das Ökumeneverständnis Joseph Ratzingers*, V&R unipress, Göttingen, 2011.

prvenstveno teološko poimanje ekumenizma: „Ekumenizam zapravo nije ništa drugo do poziv da već sada živimo u eshatološkome svjetlu, u svjetlu Krista koji ponovno dolazi. On stoga također znači da trebamo uvidjeti prolaznost i privremenost našeg djelovanja, koje ne možemo sami privesti svršetku; da ne bismo trebali htjeti sami učiniti ono što može učiniti samo Krist koji ponovno dolazi. Ako smo na putu k njemu, na putu smo i k jedinstvu.”³ Bilo bi pogriješno Ratzingerov zaključak interpretirati kao opravdanje za rezignaciju i pasivnost na razini ovozemaljskih pothvata u pogledu kršćanskog jedinstva. Njegovo viđenje je kompleksnije; ono istodobno drži skupa ideal eshatološki dovršenog jedinstva koji treba poticati sve ekumensko nastojanje, s jedne strane, i poziv na sadašnji stvarni angažman kršćana za zbližavanje sa istodobnom sviješću njegove nedostatnosti, s druge strane. Takav pogled omogućuje prihvatiti napetost kao dinamiku između eshatološkog ideala i onoga što se do sada postiglo na ekumenskom putu – napetost koja sadrži teološke kriterije za vrjednovanje postignutoga stanja ekumenizma i uočavanje deziderata za budućnost.

Ratzingerovo teološko viđenje ekumenizma nalazi se i u temelju njegove analize ekumenskog poleta potaknuta Drugim vatikanskim koncilom i kasnijom stagnacijom tog poleta. U osvrtu na trideset godina unatrag njemački teolog konstatira kako se vjerovalo da se stoji neposredno pred euharistijskim jedinstvom Istoka i Zapada te da su gotovo uklonjene sve prepreke iz 16. stoljeća u odnosu prema reformiranim zajednicama, ali jedinstvo ipak na kraju nije postignuto.⁴ Ratzinger polazi od prvenstva Boga i teološko-kristološkog pogleda na Crkvu te u tim teološkim motivima vidi temeljni razlog neuspjehu ostvarenja jedinstva, jer oni imaju dalekosežnije posljedice od pojedinih ekumenskih pothvata. Glavni razlog zbog kojega nije došlo do očekivanog jedinstva vidi u činjenici što je u pojedinim crkvama došlo do promjene nutarnjega shvaćanja same Crkve, a

---

³ Joseph Ratzinger, *Nazvao sam vas prijateljima*, Verbum, Split, 2008., 76. U toj zbirci članaka (koja je dio širega njemačkog originala: Joseph Cardinal Ratzinger, *Weggemeinschaft des Glaubens. Kirche als Communio* iz 2005.) pozivamo se na članak: „Zur Lage der Ökumene” iz 1995. godine. Osim toga, valja istaknuti da je sadržajno jednak uvid o teološko-kristološkom temelju ljudskih nastojanja oko ekumenskog jedinstva Ratzinger i ranije iznosio: usp. Joseph Ratzinger, Zum Fortgang der Ökumene. Brief an den Moderator dieses Heftes, u: *Theologische Quartalschrift* 166 (1986.) 4, 246-247. Taj kratki članak ponovno je objavljen u zbirci: Joseph Ratzinger, *Kirche, Ökumene und Politik. Neue Versuche zur Ekklesiologie*, Johannes-Verlag, Einsiedeln, 1987., 128-136.

⁴ Usp. Joseph Ratzinger, *Nazvao sam vas prijateljima*, 58. Ista misao desetak godina ranije u: Joseph Ratzinger, Zum Fortgang der Ökumene, 243.

što je za posljedicu imalo drugačiju predodžbu jedinstva: „Kada je II. vatikanski sabor ustvrdio da je Crkva bitno utemeljena na vjerovanju i sakramentu, u tomu je polazištu računao sa suglasnošću ne samo pravoslavnoga kršćanstva, nego i velikoga dijela crkvenih zajednica nastalih u reformaciji.”⁵ Tumačenje Crkve iz perspektive vjere i sakramenta uključuje i vjerovanje u Boga koji po Isusu Kristu djeluje u povijesti, iz čega sama Crkva postaje teološka stvarnost. Ona nije samo rezultat ljudskoga djelovanja i povijesnoga razvoja nego, više od toga, „prostor realna susreta između Boga i čovjeka u ovome svijetu, susreta koji ne samo Bogu privodi pojedince, nego ih približava jedne drugima, čini ih jednom novom obitelji”.⁶ Prvenstveno teološko-kristološko shvaćanje Crkve Ratzingera vodi do jasnijega razlučivanja onoga što čini bit razdvojenosti Crkava, a to je pukotina u ispovijedanju vjere i podjeljivanju sakramenata; sve ostale razlike su zanemarive, jer ne dotiču samu bit Crkve.⁷ Na temelju poimanja Crkve u kontekstu Božjega djelovanja po Kristu, gdje su vjera i sakramenti odlučujući, jasno je onda da se: „jedinstvo kršćana ne može uspostaviti nekim političkim kupom, ili nekim mačem koji presijeca gordijski čvor”,⁸ kako je u jednom razgovoru Ratzinger istaknuo, nego „možemo samo pokušati ponizno vratiti vjeri njezinu bit, dakle, spoznati što je u njoj doista bitno – ono što nismo mi napravili, nego što smo primili od Gospodina – i otvoriti se prema Gospodinu i prema središtu kako bi nas on mogao voditi dalje, on sam.”⁹

Primat kristološko-sakramentalnog poimanja Crkve i crkvenoga jedinstva Josephu Ratzingeru otvara put da uoči i poteškoće u ekumenizmu s takvim polazištem, ali i da se kritički osvrne na promjenu te klasične ekumenske paradigme u jedan novi, drugačiji model, o kojemu je govorio Konrad Raiser, bivši glavni tajnik Ekumenskog vijeća crkava.¹⁰ Ratzinger zamjećuje kako se napušta takozvana „ekumena konsenzusa” u korist prakse koja postaje dominantnom hermeneutikom jedinstva i nadilazi sama teološka pitanja.¹¹ S jedne strane, ne zaobilazi iskustva iz povijesti Crkve koja pokazuju kako je teško doći do istine, jer ona u svojoj konačnosti

⁵ Usp. Joseph Ratzinger, *Nazvao sam vas prijateljima*, 59.

⁶ *Isto*, 60.

⁷ Usp. *Isto*.

⁸ Joseph Ratzinger, *Bog i svijet. Vjera i život u našem vremenu. Razgovor s Peterom Seewaldom*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2003., 375.

⁹ *Isto*, 376.

¹⁰ Usp. Konrad Raiser, *Ökumene im Übergang. Paradigmenwechsel in der ökumenischen Bewegung*, München, 1989.

¹¹ Usp. Joseph Ratzinger, *Nazvao sam vas prijateljima*, 60-61.

nadilazi naše mogućnosti, i kako su upravo zbog traganja za istinom nastali raskoli u Crkvi.¹² S druge strane, jasno ističe da ta teškoća ne smije voditi odustajanju od istine i njezinu podređivanju praksi kao prvotnome mjerilu i instanci, kako je to vidljivo u „prakseološkome modelu”.¹³ Ta nova ekumenska paradigma vodi u konačnici prema ekumenizmu religijâ, jer se sve religije, uključujući i kršćanstvo, mjere po njihovoj praksi oslobađanja čovjeka zalaganjem za mir, pravednost i solidarnost – za vrednote koje se na pluralistički način mogu ispuniti različitim sadržajima, dok pitanja vjere (Boga i Crkve) postaju sekundarna.¹⁴ Ta Ratzingerova kritika u daljnjem nas zaključku dovodi do uvida da se ekumenizam utemeljen prvenstveno na praksi može jako približiti onim intencijama koje zastupa pluralistička teologija religija. Ratzinger u konačnici ipak ne odbacuje važnost prakse u ekumenskom pokretu, ali prednost daje vjeri (ortodoksiji), koja može dati prave kriterije za ortopraksu.¹⁵

Na temelju Ratzingerovih analiza stanja ekumene vidljivo je da, unutar napetosti između ideala i ambivalentne realnosti, nije riječ o teološkome idealistu, koji zanemaruje konkretne povijesne poteškoće. S druge strane, Ratzinger nije ni pragmatik koji bi žrtvovao vjerske ciljeve ekumene u korist onoga što je samo praktično moguće i samo od ljudi ostvarivo. U Ratzingerovoj misli primat je na teologiji ekumenizma, koja je usmjerena prema praktičnoj realizaciji, a praksa ekumenizma bitno počiva na neodrecivim temeljima kršćanske vjere. Nije moguća faktički usmjerena ekumena podložna „ljudskom pritisku na uspjeh”,¹⁶ nego ona koja u svoj privremenosti i prolaznosti ponizno i strpljivo ide naprijed, ne toliko u nadi u ljudske mogućnosti, koliko u hodu prema Bogu koji daruje konačno jedinstvo.

---

¹² Usp. Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Teološki nauk o principima. Elementi fundamentalne teologije*, Ex Libris, Rijeka, 2009., 227-233. Iz navedene zbirke članaka u radu se pozivamo na Ratzingerova dva najpoznatija članka o ekumenizmu: „Das Ende der Bannflüche von 1054. Folgen für Rom und die Ostkirchen” iz 1974. i „Prognosen für die Zukunft des Ökumenismus” iz 1976. godine, koji su do sada objavljivani na više mjesta Ratzingerova teološkog opusa.

¹³ Usp. Joseph Ratzinger, *Nazvao sam vas prijateljima*, 64 sl.

¹⁴ Usp. *Isto*, 67 sl.

¹⁵ Bez spominjanja Ratzingera jednak je kritički osvrt na taj novi model ekumenizma iznio je kasnije i kardinal Kasper: Usp. Walter Kasper: „Die Ökumene ist weder blockiert und erstarrt, noch ist sie tot.” Dankesrede anlässlich der Überreichung des Ökumenischen Preises der Katholischen Akademie in Bayern (8. XI. 2007.), točka 5, u: <https://pt.zenit.org/articles/kardinal-walter-kasper-die-okumene-ist-weder-blockiert-und-erstarrt-noch-ist-sie-tot/> (26. X. 2017.)

¹⁶ Joseph Ratzinger, *Zum Fortgang der Ökumene*, 246.

2. TEOLOŠKE I DUHOVNE PERSPEKTIVE EKUMENSKOG DIJALOGA S PRAVOSLAVLJEM

Za promišljanje ekumenskoga dijaloga s pravoslavnim crkvama izdvajamo dva Ratzingerova doprinosa, koji se tiču vrednovanja zajedničkoga prvog tisućljeća i obostranog ukidanja anatema iz 1054. godine. Sukladno svome teološko-eklezijalnom polazištu, njemački teolog drži da unatoč podijeljenosti katolika i pravoslavnih nije narušena temeljna sakramentalna struktura i katolicitet, po kojima je zadržano ono krajnje jedinstvo: „Zapad može Istoku zamjerati manjak Petrove službe – ali ipak mora priznati da su u Crkvi Istoka sadržaj i oblik otačke Crkve ostali neprekinuti i životni. Istok može kritizirati Zapad zbog egzistencije Petrove službe i njezina zahtjeva, ali i on mora biti u stanju vidjeti da zbog toga u Rimu ne postoji neka druga Crkva od one u prvome tisućljeću – u vremenu kad se slavilo zajedničku euharistiju i kad se bilo jedna Crkva.”¹⁷ Iz toga dalje slijedi da bi oprečni maksimalni zahtjevi koje bi Zapad i Istok stavili jedan pred drugoga s obzirom na papinski primat i njegove posljedice, ugasili nadu u mogućnost jedinstva.¹⁸ U tom je kontekstu, u predavanju održanom u Grazu 1974., Ratzinger izrekao jednu tezu koja je postala mjerodavna i često citirana na području ekumenskog dijaloga s pravoslavljem,¹⁹ a kojom predlaže smjer rješenja spornoga pitanja primata: „Rim glede rimskoga primata ne mora tražiti od Istoka ništa više od onoga što je bilo formulirano i življeno u prvome tisućljeću. Kad je patrijarh Atenagora 25. 7. 1967. za papina posjeta Phanaru ovoga nazvao Petrovim nasljednikom, prvoga po časti među nama, predsjedateljem ljubavi, na usnama se ovoga velikog crkvenog poglavara nalazio bitan sadržaj tvrdnje o primatu iz prvoga tisućljeća, i više od toga Rim ne mora zahtijevati.”²⁰ Ratzingerova teza, prilično jednostavno izrečena, nije

¹⁷ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Teološki nauk o principima*, 230.

¹⁸ Maksimalan uvjet Zapada prema Ratzingeru bio bi „priznavanje primata rimskoga biskupa u potpunu opsegu kakav je definiran 1870., i da se slijedom toga podvrgne i praksi primata kakvu su prihvatili unijati”. S druge strane, Istok bi zahtijevao „da se nauk o primatu 1870. proglašio potpunom zabludom i da se time dokinu i sve obvezujuće tvrdnje koje na njemu počivaju, počevši od brisanja *Filioque* iz Vjerovanja do marijanskih dogmi 19. i 20. stoljeća”. *Isto*, 232.

¹⁹ Ta teza spada u „znakove s najviše nade za međusobno zbližavanje i u najizvršnije zasluge teologa Josepha Ratzingera”. Christian Schaller, *Die „unverlorene Katholizität“*. Joseph Ratzinger und die Orthodoxen Kirchen, u: Gerhard Ludwig Müller (ur.), *Der Glaube ist einfach. Aspekte der Theologie Papst Benedikts XVI.*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 2007., 124.

²⁰ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Teološki nauk o principima*, 233-234.

se mogla jednostrano protumačiti samo u korist prvoga tisućljeća, jer ne podrazumijeva da sav kasniji razvoj obiju Crkava treba zanemariti. Ujedinjenje je, naime, moguće tek obostranim priznavanjem razvoja i postojećeg oblika obiju strana, a koje se odvija na zajedničkoj pozadini prvoga tisućljeća: Istok bi se trebao odreći stava da je zapadni razvoj drugoga tisućljeća krivovjeran te Katoličku Crkvu prihvatiti u njezinu sadašnjem razvoju, a Zapad bi kao pravovaljan i pravovjeran trebao priznati onaj oblik koji je očuvala Crkva Istoka.²¹ I kasnije je Ratzinger u više navrata neizravno precizirao svoju tezu, najprije ističući da sadržaji dogme o primatu (nepogrešivost i jurisdikcija) također pripadaju u ranocrkvenu strukturu Petrove službe i ne mogu se jednostavno ostaviti po strani.²² K tome je, prateći kasniji razvoj ekumenskih zbližavanja, u razgovoru s Vittorijom Messorijem (1984.) izravno objasnio da se kontakti s pravoslavnim crkvama na prvi pogled čine lakima, ali u stvarnosti predstavljaju velike poteškoće, upravo zbog toga što te Crkve „ostaju vjerne Tradiciji prvoga milenija kršćanstva dok odbijaju sav kasniji razvoj zato jer su kao katolici odlučivali bez njih [...] Prema tome, ne smatraju vrijedećim sve ono što je proglašeno s katoličke strane nakon raskola”.²³ Ratzingerova „teza iz Graza” nije dakle zahtijevala da se jednostavno izostave sporna teološka pitanja niti je bila gotovo rješenje koje se u stvarnosti moglo bez poteškoća provesti, ali je pružila značajno načelno polazište za pozitivan teološki dijalog među crkvama i duhovnu pripremu za jedinstvo Istoka i Zapada.

Ako se uzme u obzir Ratzingerov vrlo realan osvrt na ostvareni katoličko-pravoslavni dijalog, kako je prikazan u dokumentima i govorima Vatikana i Phanara u razdoblju od dvanaest godina (1958.-1970.), koji su objavljeni u zbirci *Tomos Agapis* (1971.), onda je vidljivo da je pozitivan poticaj i te kako bio potreban: „Oklijevajući i suzdržan početak, dramatično uspinjanje do ‘fortissima’ nade, blizine, tako da se čini kako je trenutak potpuna sjedinjenja na dohvat ruke; ali, određeni prag se ne uspijeva prijeći i stoga zadnji tekstovi djeluju kao slabljenje koje ne napušta svaki optimizam, ali se u njemu ipak može osjetiti zadovoljnost malim koje je daleko od momenata u kojima je pokret stajao na svome vrhuncu.”²⁴ Iz tog je razdoblja jedan konkretni korak davao vrlo obećavajuće nade u zbližavanju Rima s crkvama Istoka: obostrano ukidanje izopćenja od

---

²¹ Usp. *Isto*, 234.

²² Usp. Thorsten Maaßen, *Das Ökumenerständnis Joseph Ratzingers*, 116 sl.

²³ Joseph Ratzinger – Vittorio Messori, *Razgovori o vjeri. Jasni odgovori na suvremene dvojbe*, Verbum, Split, 2005., 151-152.

²⁴ *Isto*, 239.

7. prosinca 1965. godine te prethodno oslovljavanje biskupa Rima kao „prvoga po časti, predsjedateljem ljubavi” od strane ekumenskoga patrijarha Atenagore 25. srpnja 1965., prigodom Papina posjeta Turskoj. Ipak on na kraju, konstatira Ratzinger, nije imao nikakvih posljedica na stanje nauka, kanonski poredak, liturgiju i crkveni život niti je uspostavio sakramentalno zajedništvo između Rima i istočnih Crkava.²⁵ Ratzingerov novi doprinos ekumenizmu s pravoslavljem je u tome što je znao istaknuti i obrazložiti onu teološku vrijednost koja je od tog tako značajnog događaja ipak učinila nezaobilazno polazište za daljnja ekumenska nastojanja, a što mu je kao zasluga priznata ne samo s katoličke strane nego i od nekih predstavnika pravoslavnih crkava.²⁶ Ukidanje izopćenja od 1054. godine vrjednuje prije svega kao ponovno uspostavljanje odnosa ljubavi između Istoka i Zapada, koji bi trebao voditi dalekosežnim koracima u sadašnjosti i budućnosti. „Sržni događaj je ovaj: odnos ‘ohladnjele ljubavi’, ‘opreka, nepovjerenja i antagonizma’, zamijenjen je odnosom ljubavi, bratstva, čiji je simbol bratski poljubac. Simbol raskola je zamijenjen simbolom ljubavi.”²⁷ Njemački teolog ovdje smjera na ljubav u eklezijalnom smislu, u njezinoj početnoj fazi, koja nije samo ljudskoga privatnoga ili humanitarnoga karaktera niti još uključuje puno sakramentalno zajedništvo. Riječ je o realnoj eklezijalnoj *agape* kao polazištu za dijalog ljubavi i istine, koji treba voditi ponovnoj uspostavi punoga crkvenog jedinstva i euharistijskog zajedništva.²⁸ Na temelju spremnosti na dijalog ljubavi i u duhu pravoga bratstva Ratzinger zahtijeva hitnost teološkoga dijaloga, kojim bi se uklonili nesporazumi prošlosti i radilo na „ozdravljenju pamćenja” kao pretpostavki za plodan sadašnji i budući dijalog.²⁹ Kako je u Ratzingerovoj teologiji ljubav najprije stvarnost samoga Boga,³⁰ svakako je i ovu ekumensko-eklezijalnu razinu ljubavi potrebno razmatrati

²⁵ Usp. *Isto*, 246.

²⁶ Usp. primjerice metropolit Damaskinos Papandreou, *Die Beziehungen zwischen der Römisch-katholischen und der Orthodoxen Kirche. Hoffnungsvolle Gedanken des Papstes*, *Internationale katholische Zeitschrift Communio* 35 (2006.) 6, 537-540.

²⁷ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Teološki nauk o principima*, 256.

²⁸ Usp. *Isto*, 246-247. Usp. Kurt Koch, *Das Geheimnis des Senfkorns. Grundzüge des theologischen Denkens von Papst Benedikt XVI.*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 2010., 260.

²⁹ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Teološki nauk o principima*, 256.

³⁰ Usp. Joseph Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo. Predavanja o apostolskom vjerovanju s novim uvodnim ogleđom*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 62007.; Benedikt XVI., *Deus caritas est – Bog je ljubav* (25. XII. 2005.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 42016.

u perspektivi Boga, koji u konačnici omogućuje puno zajedništvo među crkvama.

Benedikt XVI. se ni za vrijeme svojega pontifikata ne odriče svog temeljnog optimizma i teološkoga argumenta, da najviše nade ima u približavanje s pravoslavljem jer je u istočnim crkvama sačuvana ista starocrkvena struktura kao i u Katoličkoj Crkvi.³¹ To dodatno potkrepljuju njegove vrlo srdačne riječi o susretima s ekumenskim patrijarhom Bartolomejem i patrijarhom Kirilom, koji zasigurno nadilaze samo osobnu razinu; u njima se može iščitati Papina nada i želja za daljnjim produbljivanjem tih odnosa.³² I za vrijeme svoga pontifikata Benedikt XVI. je u kontinuitetu sa svojim prethodnim teološkim analizama isticao, kako je iznimno važno da pravoslavlje vidi svoje nutarnje jedinstvo s općom latinskom Crkvom koja je drukčije ustrojena. I dalje drži da postoji napredak u dijalogu, ali ne toliko taktički ili politički koliko je to „približavanje u nutarnjoj okrenutosti jednih drugima”,³³ a što snažno podsjeća na njegov nekađašnji govor o početku dijaloga ljubavi i duhovnome sazrijevanju. S druge strane, iz Papinih suvremenijih osvrta moguće je uočiti da je motiv želje za obostranim zbližavanjem u novije vrijeme drugačiji. Izgleda da više nije u prvom planu samo zajedničko poimanje Crkve nego je snažnija postala potreba za zajedničkim kršćanskim odgovorom na traganja današnjega svijeta za promišljenim, duhovno utemeljenim i racionalno nošenim potencijalom svjedočanstva o jednome Bogu koji nam govori u Kristu.³⁴ Ovaj Papin osvrt podsjeća na njegov spomenuti govor o promjeni ekumenske paradigme, čije je težište prebačeno na praktične pothvate značajne za konkretnu egzistenciju suvremenog čovjeka.

3. POTHVATI JOSEPHA RATZINGERA/BENEDIKTA XVI.

U EKUMENSKOM DIJALOGU S PRAVOSLAVLJEM

U kontekstu razmišljanja o teološki mogućem jedinstvu Istoka i Zapada Joseph Ratzinger piše: „[...] zadaća je svakoga odgovornog kršćanina, a na poseban način teologâ i poglavarâ crkava, da otvore prostor onomu što je teološki moguće; da bez jeftine površnosti posvuda uočavaju i žive ono oprečno, u svjetlu hitne zadaće

---

³¹ Usp. Benedikt XVI., *Svjetlo svijeta*, 109.

³² Benedikt XVI., *Posljednji razgovori s Peterom Seewaldom*, Verbum, Split, 2016., 217.

³³ Benedikt XVI., *Svjetlo svijeta*, 110.

³⁴ Usp. *Isto*, 111.

jedinstva bez jednoličnosti; da ne pitaju uvijek samo o održivosti ujedinjenja, o priznavanju drugoga, nego još snažnije o održivosti daljnje razjedinjenosti, jer opravdanje nije potrebno jedinstvu, nego razdvojenosti.”³⁵ Ta je zadaća motivirala samoga Josepha Ratzingera ne samo na razini teološkog produbljivanja ekumenizma nego je on i u praktičnom ostvarenju ekumenskog dijaloga dao značajan doprinos.

Glede odnosa s pravoslavnim crkvama uočljiv je Ratzingerov kontinuirani angažman u svrhu poboljšanja katoličko-pravoslavnoga dijaloga. U ranim sedamdesetim godinama prošloga stoljeća surađivao je sa zakladom *Pro Oriente* iz Beča, koja je s ciljem uspostave tješnjih veza sa starim istočnim crkvama i pravoslavnim crkvama, organizirala brojne simpozije, susrete i istraživanja. Tada su nastala Ratzingerova spomenuta i kasnije vrlo mjerodavna razmišljanja o ekumenskom dijalogu s pravoslavnim crkvama. Kao nadbiskup Münchena i Freisinga, nastavljajući djelo svoga prethodnika kardinala Juliusa Döpfnera, zauzetoga ekumenskog djelatnika, zalagao se za plodan dijalog na putu kršćanskog jedinstva. U suradnji s Katoličkom akademijom u Bavarskoj, 1977. godine, u povodu osamdesetoga rođendana pape Pavla VI., organizirao je u Rimu simpozij o pitanjima papinskoga primata, na kojem su se okupili teolozi iz raznih kršćanskih Crkava i crkvenih zajednica te iz različitih perspektiva (egzegetske, povijesne, sustavne) raspravljali o tom pitanju. Joseph Ratzinger održao je izlaganje o „papinskom primatu i jedinstvu naroda Božjega” u kojem promatra definicije Prvoga vatikanskog koncila u svjetlu nauka o kolegijalitetu biskupa, koji je doprinos Drugog vatikanskog koncila.³⁶ Kao pročelnik Kongregacije za nauk vjere također se bavio pitanjem papinskoga primata, što je rezultiralo izjavom *O prvenstvu Petrova nasljednika u otajstvu Crkve* (1998.),³⁷ u kojoj podcrtava glavne točke katoličkoga nauka o primatu.

Samo dan nakon izbora za papu 19. travnja 2005. godine, Benedikt XVI. je istaknuo da „Petrov trenutni nasljednik preuzima kao svoj primarni zadatak i dužnost da neumorno radi na obnovi potpuno i vidljivog jedinstva svih Kristovih sljedbenika. To je nje-

³⁵ Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., *Teološki nauk o principima*, 235.

³⁶ Usp. Dušan Moro, Joseph Ratzinger i ekumenizam, *Služba Božja* 46 (2006.) 4, 371.

³⁷ Usp. Congregazione per la dottrina della fede, Il primato del successore di Pietro nel mistero della Chiesa, na: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19981031_primato-successore-pietro_it.html (12. III. 2017.)

gova ambicija, njegova hitna dužnost”.³⁸ Nastavljajući ekumenske pothvate svojih prethodnika, Benedikt XVI. je od 28. studenoga do 1. prosinca 2006. godine posjetio ekumenskog patrijarha Bartolomeja I. u Turskoj. Tada Papa ponovno vrednuje dosadašnje ekumenske pothvate svojih prethodnika te unutar osvrta na širi povijesno-teološki i suvremeni sekularni kontekst ekumenskog dijaloga jamči da je „Katolička Crkva spremna učiniti sve što je u njezinoj moći da bi nadvladala zapreke i da bi, zajedno s našom pravoslavnom braćom i sestrama, ponovno tražila što djelotvornija sredstva pastoralne suradnje”.³⁹ Potom su Papa i Patrijarh potpisali Zajedničku izjavu u kojoj obnavljaju obvezu postizanja punoga zajedništva.⁴⁰ Ekumenski patrijarh Bartolomej I. tri puta se odazvao Papinu pozivu i s njime se susreo u Napulju (2007.), Vatikanu (2008.) i Asizu (2011.).

Nisu svi pothvati Benedikta XVI. u crkvama na Istoku bili prihvaćeni kao korak ususret pravoslavnim kršćanima. Papino ukiđanje naslova „patrijarh Zapada” kao jednog od službenih naslova Rimskog prvosvećenika, ali uz zadržavanje naslovâ „Vikar Isusa Krista” i „vrhovni poglavar sveopće Crkve” protumačilo se kao njegovo pretendiranje na univerzalnu jurisdikciju nad kršćanskim svijetom, što je s pravoslavne strane neprihvatljivo. Sinoda Carigradskog patrijarhata izdala je tada izjavu u kojoj govori da je ispuštanjem toga naslova, „papa stvorio ‘ozbiljne poteškoće’ za ekumenski dijalog. Promjena [...] sugerira da papa zahtijeva univerzalnu jurisdikciju nad kršćanskim svijetom – zahtjev koji nije dobrodošao pravoslavnim patrijarsima koji zahtijevaju jurisdikciju nad svojim vlastitim Crkvama”.⁴¹

Glede konkretnog odnosa Rima i Moskve, Benedikt XVI. smatra da je susret pape i patrijarha moguć, i to u nekoj bližoj buduć-

---

³⁸ First Message of His Holiness Benedict XVI at the End of the Eucharistic Concelebration with the members of the College of Cardinals in the Sistine Chapel, 20 April 2005, na: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/pont-messages/2005/documents/hf_ben-xvi_mes_20050420_missa-pro-ecclesia.html (12. III. 2017.)

³⁹ Address of the Holy Father, Patriarchal Church of Saint George in the Phanar, Istanbul, Thursday, 30 November 2006, na: https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061130_divine-liturgy.html (30. X. 2017.)

⁴⁰ Usp. Common Declaration of Pope Benedict XVI and the Ecumenical Patriarch Bartholomew I, 30 November 2006, na: https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061130_dichiarazione-comune.html (30. X. 2017.)

⁴¹ Orthodox unhappy with Pope's decision to drop title June 14, 2006, na: <http://www.catholicculture.org/news/features/index.cfm?recnum=44767&repos=4&subrepos=1&searchid=1771440> (30. X. 2017.)

nosti, ali istodobno upozorava kako je potrebna temeljita priprava pravoslavne javnosti u Rusiji za takav susret, svjestan da „ovdje još uvijek postoji određeni strah od Katoličke Crkve”.⁴² Premda su obje strane pokazivale volju, susret između Pape i ruskog Patrijarha nije se dogodio. Unatoč „osobnoj simpatiji” i zajedničkome znanju o onome što je za kršćanstvo bitno, Benedikt XVI. drži da su „golema povijesna i institucionalna opterećenja”⁴³ daleko snažnije zapreke u zbližavanju.

4. EKUMENSKI DIJALOG S KATOLICIMA IZ PERSPEKTIVE RUSKE PRAVOSLAVNE CRKVE

Kod pravoslavnih kršćana ne postoji jedinstven stav u pitanju ekumenskog dijaloga, nego cijeli spektar stavova različitih pravoslavnih Crkava. U pravoslavlju ne postoji jedno reprezentativno tijelo ili osoba koji bi mogli zastupati stav svih pravoslavnih Crkava u svijetu na razini na kojoj to čini katolički papa. Unutar te pravoslavne različitosti, kao primjer viđenja ekumenskog dijaloga iz perspektive pravoslavja predstavljamo Rusku pravoslavnu Crkvu, koja je brojčano najveća (njoj pripada 50 %, ⁴⁴ a prema nekim izvorima čak dvije trećine⁴⁵ svih pravoslavnih vjernika u svijetu) i jedna je od najutjecajnijih pravoslavnih crkava s vlastitom pretenzijom na naslov „Trećeg Rima”.

Zanimljivo je na početku spomenuti da je 2006. godine Kiril, kao tadašnji metropolit Smolenska i Kaliningrada, napisao Predgovor ruskom izdanju Ratzingerova *Uvoda u kršćanstvo*, u kojem naglašava njegovu vjernost zajedničkim korijenima i nadu u plodnosnu suradnju u naviještanju kršćanskih vrijednosti.⁴⁶ Činjenicu da je jedan metropolit Ruske pravoslavne Crkve napisao uvodne riječi za jedno standardno djelo zapadne teologije, neki smatraju

⁴² Benedikt XVI, *Svjetlo svijeta*, 114.

⁴³ Benedikt XVI., *Posljednji razgovori s Peterom Seewaldom*, 217.

⁴⁴ Od ukupno 223 do 300 milijuna pravoslavnih vjernika u svijetu (usp. Mary Fairchild, *Christianity: Basics. Eastern Orthodox Church Denomination*, na: <http://christianity.about.com/od/easternorthodoxy/p/orthodoxprofile.htm>), njih 150 milijuna pripada RPC-u. Usp. Interfax: <http://www.interfax-religion.ru/?act=news&div=39729>.

⁴⁵ Tako *The Wall Street Journal*: usp. Pope Francis Plans Historic Meeting With Russian Orthodox Leader in Cuba, na: <http://www.wsj.com/articles/pope-to-meet-russian-orthodox-leader-in-cuba-1454673252> (14. IV. 2016.)

⁴⁶ Usp. Christian Schaller, *Die „unverlorene Katholizität”*, 118.

„miljokazom ekumene”.⁴⁷ No je li uistinu moguće na tome iščitati paradigmatičko usmjerenje suvremenih rusko-pravoslavnih zalaganja za jedinstvo?

Držimo prikladnim da ekumenski stav Ruske pravoslavne Crkve prema katolicima iščitavamo na tri razine: na temelju njezinih službenih izjava za svjetsku javnost, zatim iz izjava na unutarcrkvenoj razini te sukladno njezinim konkretnim pothvatima. Sve tri razine međusobno su povezane, ali nisu istovjetne. Štoviše, neke blaže izjave u javnosti znaju dobiti radikalniju obojenost kada su usmjerene na unutarcrkvenu razinu, a pojedini pothvati znaju pokazati radikalniji unutarnji stav Ruske pravoslavne Crkve te priječiti otvorenost dijalogu koja se deklarira prema van.

Na službenoj razini svakako je potrebno uvažiti da je Ruska pravoslavna Crkva od 1961. godine članica Svjetskog saveza crkava, a sve do 2008. godine bila je i članicom Konferencije europskih crkava. K tome, sudjeluje u Međunarodnoj mješovitoj komisiji za teološki dijalog koja je objavila niz dokumenata: *Otajstvo Crkve i euharistije u svjetlu otajstva Svetoga Trojstva* (1982.), *Vjera, sakramenti i jedinstvo Crkve* (1987.), *Sakrament reda u sakramentalnom ustrojstvu Crkve, s posebnim osvrtom na važnost apostolskog nasljedstva za posvećenje i jedinstvo naroda Božjega* (1988.), *Unija: metoda ujedinjenja u prošlosti i današnje traženje potpuna jedinstva* (Balamandski sporazum, 1993.), *Ekleziološke i kanonske posljedice sakramentalne prirode Crkve* (Ravenski dokument,⁴⁸ 2007.). Veoma su važne i vlastite smjernice Ruske pravoslavne Crkve za ekumenski dijalog, koje je donio Arhijerejski sabor 14. kolovoza 2000. godine u dokumentu *Temeljna načela o odnosima Ruske pravoslavne Crkve prema kršćanskim konfesijama*. Prema prosudbi Jurja Kolarića u dokumentu je prisutan vrlo ambivalentan stav glede ekumenizma: „Prvi dio dokumenta kao da odražava onu struju unutar Ruske pravoslavne Crkve koja je antiekumenski nastrojena i koja priželjkuje prekid svih ekumenskih odnosa. Ovi su i napustili članstvo u komisiji koja je izradila dokument. Drugi dio odraz je utjecaja proekumenskih struja. Dokument iznosi vrlo jasno ekleziološko uvjerenje Ruske pravoslavne Crkve da je samo Pravoslavna Crkva prava Crkva Isusa Krista, te da je samo u njezinu krilu moguće stvarno jedinstvo. Za sve druge to znači povratak toj Crkvi činom pokajanja nepravoslavnih. Čini se da je dokument u dijelu koji govori o praktičnim provedbama

---

⁴⁷ Tako Christian Schaller, *Isto*, 118-119.

⁴⁸ Ruska pravoslavna Crkva nije potpisala Ravenski dokument.

ekumenske ideje ipak otvoreniji i konkretniji.”⁴⁹ Donesene smjernice Ruske pravoslavne Crkve u konačnici uvelike se odražavaju i u njezinu ekumenskom dijalogu s katolicima za vrijeme pontifikata Benedikta XVI.

Na drugoj razini, u svrhu oslikavanja stava Ruske pravoslavne Crkve prema ekumenizmu, ističemo značajnije javne izjave o ekumenskom dijalogu s Rimom za vrijeme pontifikata Benedikta XVI., počevši od najnovijih pa sve do početka njegova pontifikata. Paradigmatično je predavanje Hilariona, mitropolita Volokolamskog i predsjednika Odsjeka za vanjske crkvene odnose Moskovskog patrijarhata od 5. i 6. veljače 2015. godine na Sveučilištu u Winchesteru i Cambridgeu.⁵⁰ Govoreći o odnosima između katoličanstva i pravoslavlja, on ne traži hod prema jedinstvu u nauku ili sakramentalnom zajedništvu, nego je vidljivo da podržava spomenutu „prakseološku paradigmu” te je usmjeren na suradnju s katolicima u svrhu prevladavanja izazova sekularizma. Nema, dakle, govora o produbljivanju vjerskoga i strukturalnog crkvenog jedinstva, nego je u središtu savez u djelovanju *ad extra*, na što je i sam Benedikt XVI. više puta ukazao. U konačnici je mitropolitova izjava ipak progresivna, jer je otvorena prema ekumenskom dijalogu s Katoličkom Crkvom, makar na jednoj više pragmatičnoj razini. Susret Benedikta XVI. i Hilariona u Castelgandolfu 18. rujna 2009. bio je u znaku suradnje na tome vanjskom području, zajedničkom svjedočenju kršćanskih vrjednota, a kao „problem koji koči dijalog”, navedeni su tada Ukrajinska grkokatolička Crkva te stanje Ruske pravoslavne Crkve na zapadu Ukrajine.⁵¹ Nadalje, značajan je intervju s početka 2008. godine za njemački časopis *Der Spiegel*, u kojem je Kiril, tadašnji mitropolit Smolenska i Kaliningrada i u to vrijeme predsjednik Odsjeka za vanjske crkvene odnose Moskovskog patrijarhata, a današnji patrijarh Ruske pravoslavne Crkve, izjavio da su se odnosi Rima i Moskve poboljšali iz razloga što je ovaj Papa odustao od želje rimskih prvosvećenika za dolaskom u Moskvu.⁵² Jednaku ambivalentnu misao ponovio je mitropolit Hilarion, tada episkop bečki i austrijski (danas

⁴⁹ Juraj Kolarić, *Ekumenska trilogija. Istočni kršćani, pravoslavni, protestanti*, Prometej, Zagreb, 2005., 344.

⁵⁰ Usp. Митрополит волоколамский илариион прочитал лекции о межхристианском сотрудничестве в университетах винчестера и кембриджа, na: <https://mospat.ru/ru/2015/02/08/news115196/> (27. II. 2016.)

⁵¹ Usp. Архиепископ Волоколамский Илариион встретился с Папой Римским Бенедиктом XVI, na: <http://www.patriarchia.ru/db/text/744496.html> (27. II. 2016.).

⁵² Usp. „The Bible Calls it a Sin”, na: <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-russian-orthodox-metropolitan-kyrill-the-bible-calls-it-a-sin-a-527618.html> (15. IV. 2016.).

mitropolit volokolamski), u istom časopisu *Der Spiegel* krajem 2009. godine.⁵³ Na drugome mjestu Kiril je također 2008. godine istaknuo kako mnogi pravoslavni vjernici osjećaju nepovjerenje prema katolicima zbog prozelitizma Vatikana koji je započeo u 17. stoljeću.⁵⁴ Nedugo nakon njega je i Hilarion izjavio da se ne slaže s kardinalom Walterom Kasperom u njegovu optimizmu glede napretka ekumenskih odnosa nakon potpisanog dokumenta Katoličko-pravoslavne komisije u Ravenni, jer taj dokument nisu potpisali Ruska pravoslavna Crkva, Bugarska pravoslavna Crkva i Pravoslavna Crkva u Americi.⁵⁵ Već 2006. godine Hilarion je zabrinuto komentirao odreknuce Benedikta XVI. od naslova „Patrijarh Zapada”,⁵⁶ smatrajući da se njegova inicijativa može protumačiti kao pretenzija na univerzalnu crkvenu jurisdikciju.⁵⁷ Moguće je zaključiti da se za vrijeme pontifikata pape Benedikta XVI. pojačavaju nastojanja da ekumenski dijalog s Ruskom pravoslavnom Crkvom postane dinamičniji, na što Moskva odgovara diplomatski uljudno, ali drži od početka distancu, do danas spočitavajući Rimu uniju u Brest-Litovsku i prozelitizam na „kanonskom teritoriju Ruske pravoslavne Crkve”.⁵⁸

---

⁵³ Usp. „Eine impulsive Reaktion”, na: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-68167790.html> (15. IV. 2016.).

⁵⁴ Oslanjamo se na izjave objavljene na službenoj mrežnoj stranici RPC-a. Usp. Mitropolit Kirill: Одной из причин улучшения отношений с Ватиканом является то, что Бенедикт XVI не стремится приехать в Москву, na: <http://www.patriarchia.ru/db/text/349150.html> (27. II. 2016.).

⁵⁵ Usp. Епископ Иларион оспорил мнение кардинала Вальтера Каспера о существенном улучшении православно-католических отношений, na: <http://www.patriarchia.ru/db/text/365790.html> (27. II. 2016.).

⁵⁶ Usp. Комментарий епископа Венского и Австрийского Илариона по поводу отказа папы Римского от титула „Патриарх Запада”, na: <http://www.patriarchia.ru/db/text/86431.html> (15. IV. 2016.).

⁵⁷ Usp. Епископ Иларион прокомментировал отказ папы Бенедикта от титула „Патриарх Запада”, na: <http://www.patriarchia.ru/db/text/86434.html> (27. II. 2016.).

⁵⁸ Tako argumentira većina članaka koje smo konzultirali, od onih analitičkih sve do razgovora s patrijarhom Aleksejem, patrijarhom Kirilom i mitropolitom Hilarionom. Usp. Основная проблема в отношениях РПЦ и Ватикана - католический прозелитизм, na: <http://www.portal-credo.ru/site/?act=monitor&id=6054> (11. III. 2016.); Не все дороги ведут в третий рим, na: <http://www.pravoslavie.ru/analit/sobytia/papavisit3.htm> (11. III. 2016.); деятельность ватикана на территории россии: геополитический аспект, u: <http://www.pravoslavie.ru/analit/vaticanprozel.htm> (11. III. 2016.); Основная проблема в отношении РПЦ и Ватикана католический прозелитизм, na: <http://ria.ru/religion/20050402/39607028.html> (11. III. 2016.); http://pravoslavie.org.ua/2005/07/22072005_kazan_patriarh_aleksiy_ii_rimsko-katolicheskaya_tserkov_osushchestvlyet_shirokiy_prozelitizm_na_territorii_rossii_ukraini_belorussii_i_kazahstana/ (11. III. 2016.); Пасхальное послание Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла архипастырям, пастырям, диаконам, монашествующим и всем верным чадам Русской Православной Церкви, u:

Osim izjava za svjetsku javnost, za uvid u rusko-pravoslavni stav prema ekumenizmu s katolicima značajne su i one pastoralne koje se razlikuju po obliku i načinu govora te ponekad imaju drugačiji sadržaj. Svakako treba imati u vidu da je i na pastoralnoj razini prisutna i proekumenska i antiekumenska struja, ali antiekumenski glas se čini nametljivijim, češće se susreće i može se lakše pronaći u pisanim izvorima. Na službenom mrežnom portalu Moskovskoga patrijarhata⁵⁹ moguće je čitati članke (analize i komentare ekumenskih događaja od strane istaknutih klerika i laika o odnosima Rima i Moskve), koji doduše ne spadaju u službene izjave mjerodavne crkvene vlasti, ali nisu ni sasvim privatnoga karaktera te imaju određenu javnu važnost i smjerokaz time što su objavljeni upravo na službenoj stranici Ruske pravoslavne Crkve. Na primjer, Vadim Polonsky piše o licemjerju Benedikta XVI. u dijalogu s Moskvom jer, prema autoru članka, s jedne strane Rim izražava želju za dijalogom, a s druge strane odobrava prozelitizam na kanonskom teritoriju Ruske pravoslavne Crkve. U pozadini je događaj od 21. kolovoza 2005. godine kada je sjedište Ukrajinske grkokatoličke crkve preneseno iz Lavova u Kijev.⁶⁰ Isti mrežni portal objavio je članke o „heretičnosti” nauka Katoličke crkve vezane uz poimanje biti Crkve.⁶¹

Još jedan prikladan primjer stava koji se iznosi vjernicima Ruske pravoslavne Crkve dolazi od svećenika Alekseja Fjedjanina, predsjednika misijskoga biskupijskog odjela Voronežske i Borisoglebske biskupije, koji na jednoj mrežnoj stranici vjernicima odgovara na pitanja o ekumenskom dijalogu. Na pitanje, „je li moguće ujedinenje katolika i pravoslavaca u skorom vremenu i je li moguće takvo nešto uopće”, o. Aleksej odgovara: „Mislim da nikada neće biti takvog jedinstva iz potpuno razumljivih razloga.”⁶² U brojnim odgovorima na druga pitanja o. Aleksej odgovara da su katolici heretici.⁶³

<http://www.patriarchia.ru/db/text/53774.html> (11. III. 2016.); Митрополит Волоколамский Иларион: „Камнем преткновеня в православно-католическом диалоге по-прежнему остается уния”, u: <http://www.patriarchia.ru/db/text/4394818.html> (11. III. 2016.); Предстоятель Русской Церкви охарактеризовал существующие контакты с Ватиканом как преимущественно дипломатические, na: <http://www.patriarchia.ru/db/text/167975.html> (11. III. 2016.).

⁵⁹ Русская православная церковь, u: <http://www.patriarchia.ru/index.html> (23. V. 2016.).

⁶⁰ Usp. Обзор публикаций светских СМИ о Церкви за неделю (22-28 августа), na: <http://www.patriarchia.ru/db/text/37786.html> (27. II. 2016.).

⁶¹ Usp. Рим и „несовершенство” Церкви, na: <http://www.patriarchia.ru/db/text/268197.html> (27. II. 2016.).

⁶² http://www.truechristianity.info/ask_priest_catholicism_02.php (27. II. 2016.).

⁶³ Usp. *Isto*.

Na sličan način u svojim člancima o Katoličkoj Crkvi i o ekumenizmu piše Andrej Ivanovič Solodkov, profesor povijesti religija, misiologije i sektologije na Ruskom pravoslavnom sveučilištu u Moskvi i Perervinskom pravoslavnom sjemeništu. U članku „Lukavi ekumenizam katoličanstva” govori o papi kao Antikristu te o potrebi obraćenja Katoličke Crkve na pravoslavlje.⁶⁴ Na istoj mrežnoj stranici mitropolit Hilarion u članku „Pravoslavno-katolički odnosi danas” objašnjava da se danas u službenim javnim nastupima u odnosu na Katoličku Crkvu, radi boljšega odnosa s katolicima, više se ne rabi termin „hereza”. No stav Ruske pravoslavne Crkve ostaje isti i zato taj termin može ostati u uporabi kod pravoslavnih teologa.⁶⁵

Treću razinu ekumenskog stava Ruske pravoslavne Crkve prema katolicima čine konkretni pothvati. Jedan od primjera odnosa prema ekumenizmu iz vremena pontifikata Benedikta XVI. je događaj u Ravenni iz 2007. godine, kada je susret na demonstrativan način napustila delegacija Ruske pravoslavne Crkve zbog, kako je navedeno, međupravoslavnih nesuglasica između Moskve i Carigrada⁶⁶ za vrijeme rada Mješovite međunarodne komisije za teološki dijalog između Katoličke Crkve i pravoslavnih crkava. Ipak, čini se da ima temelja pomisliti kako je to bio samo formalni povod zbog kojega Moskva nije potpisala dokument u Ravenni. Zaključujući po izjavama iz Ruske pravoslavne Crkve, razlog zbog kojega nije moguće poboljšanje dijaloga s katolicima jest poštivanje *Balamandskog sporazuma* iz 1993. godine.⁶⁷ Može se, osim toga, za ekumenski dijalog činiti znakovitom učestala praksa u Ruskoj pravoslavnoj Crkvi, koja se temelji na uputama i običajima, da se u „spominjanju na liturgiji” ne moli za katolike. Postoji uvjerenje, potkrijepljeno mislima sv. Nikole Kabasile, časnog oca Lava Optinskog, sv. Simeona Solunskog i arhimandrita Ivana Krestjankina, da Crkva na svojim bogoslužjima smije moliti samo za svoje članove, dok će molitva za one koji nisu članovi Pravoslavne Crkve pravoslavnim vjernicima biti uraču-

---

⁶⁴ Usp. Хитросплетенный экуменизм католицизма, на: <http://azbyka.ru/xitrospletennyj-ekumenizm-katolicizma> (27. II. 2016.).

⁶⁵ Usp. Русская православная церковь. Отдел внешних церковных связей. Православно-католические отношения на современном этапе, на: <https://mospat.ru/ru/2010/11/15/news30385/> (6. XII. 2016.); Азбука веры: <http://azbyka.ru/pravoslavno-katolicheskie-otnosheniya-na-sovremennom-etape> (27. II. 2016.).

⁶⁶ Usp. Святейший Патриарх Алексий: В повестке дня двусторонних отношений с Римско-Католической Церковью остаются проблемы, требующие реального разрешения, на: <http://www.patriarchia.ru/db/text/426780.html> (15. IV. 2016.).

⁶⁷ Usp. Архиепископ Волоколамский Иларион. Великая Схизма: православный взгляд, на: <http://www.patriarchia.ru/db/text/696584.html> (15. IV. 2016.).

nata kao poseban grijeh.⁶⁸ O tome kako se misli o katolicima, kao reprezentativno može se navesti i mišljenje Andreja Zubova, ruskog povjesničara, stručnjaka na području znanosti o religijama i politologa, koji za rusko područje BBC-a izjavljuje da za njih katolicizam nastavlja biti monstruoznim neprijateljem pravoslavlja, gorim od člana komunističke partije ili ateista.⁶⁹

Iz nekoliko navedenih primjera vidljivo je da su ekumenski odnosi Moskve i Rima složeni i zamršeni. Čini se da je inicijator međusobnog dijaloga uvijek bio Rim. Ruska pravoslavna Crkva je pokušavala, dosta uspješno, nametnuti položaj zasebnog subjekta nad drugim pravoslavnim crkvama u dijalogu s Rimom i tako, izdvojivši svoj položaj u zajednici pravoslavnih crkava, dobiti na vlastitom utjecaju u ekumenskom dijalogu.⁷⁰ Ruska pravoslavna Crkva prikazuje sebe Rimu kao najvažnijeg sugovornika bez kojega je nemoguće govoriti o nekom ekumenskom sporazumu. U dijalogu se ponaša diplomatski te istodobno Rimu spočitava prozelitizam i „unijate” u Ukrajini kao najveći problem za dijalog. Zapravo, već iz javnih izjava moguće je zaključiti da Ruska pravoslavna Crkva ne želi približavanje na razini vjere i teologije (prema smjernicama za ekumenski dijalog iz 2000. godine jedini mogući način jedinstva je povratak Pravoslavnoj Crkvi činom pokajanja nepravoslavnih), nego isključivo na izvanjskoj razini u suprotstavljanju sekularizmu – o tome je govorio i papa Benedikt XVI.. Susret pape Benedikta XVI. i patrijarha ponajprije Alekseja te kasnije Kirila, uza sva nastojanja od strane Rima, a ponekad i obećanja od strane Moskve, nije bio ostvaren za vrijeme njegova pontifikata. Susret se dogodio kasnije, onaj pape Franje s patrijarhom Kirilom u Havani, ali se potpisana deklaracija opet različito tumačila od strane Vatikana i Moskve.⁷¹ Ipak, unatoč

⁶⁸ Usp. Молитва за иноверных, отступников, сознательных богохульников, na: <http://www.verappravoslavnaia.ru/?Molitva-alf#11> (27. II. 2016.); <http://www.pravmir.ru/vopros-otvet/nedavno-uznala-chto-moya-podrug-a-prinyala-islam-mogu-li-ya-molitsya-teper-o-eyo-zdravii/> (27. II. 2016.).

⁶⁹ Usp. Визит папы римского в Москву: не в этой жизни?, na: http://www.bbc.com/russian/russia/2014/12/141203_russia_pope_mission_impossible (27. II. 2016.).

⁷⁰ Usp. Петро Яроцький, Православно-католицький діалог на вселенському рівні, na: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/44108/2010_56_14.pdf?sequence=1 (20. II. 2016.).

⁷¹ Prema osobnim osvrtima nakon potpisivanja zajedničke izjave, za papu Franju taj susret bio je duhovni događaj, dok je za moskovskog patrijarha Kirila to bio više diplomatsko-politički pothvat. Usp. http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/february/documents/papa-francesco_20160212_dichiarazione-comune-kirill.html (7. XII. 2016.); <http://www.patriarchia.ru/db/text/4372297.html> (7. XII. 2016.) Za komentare toga događaja s katoličke strane

različitim vrednovanjima, susret između pape Franje i moskovskog patrijarha Kirila ostaje kao važna povijesna činjenica, koja bi trebala obje strane pozivati na daljnji zajednički hod prema jedinstvu, na tragu onoga „dijaloga ljubavi” koji je započet 1965. godine obostranim ukidanjem anatema.

ZAKLJUČAK

Joseph Ratzinger/Benedikt XVI. svojim teološkim doprinosima te inicijativama u ekumenskom dijalogu s pravoslavnim crkvama značajno je nastavio i produbio zalaganja kako teologa tako i svojih prethodnika na Petrovoj stolici u hodu prema jedinstvu. Njemački teolog daje prednost teološkome razumijevanju ekumenizma s pravoslavljem koje smjera prema jedinstvu vjere i sakramentalnome zajedništvu. Njegovo pozivanje na prvo tisućljeće kao kriterij prihvaćanja papinstva te vrednovanje „dijaloga ljubavi” zasigurno je i katoličku stranu potaknulo na razlučivanje i proišćavanje onoga što je bitno za samo jedinstvo. Istodobno s njegovim idealima vjere i teologije Ratzinger/Benedikt XVI. je vrlo realno ukazao na prevladavajuće političke i povijesne poteškoće koje najviše kočice ekumensko zблиžavanje s pravoslavnim crkvama. Na njihovoj je strani mnoštvo sugovornika (pojedinih pravoslavni crkava i čak pojedinih episkopa), koji su vrlo različiti u svom stavu i utjecaju na druge sugovornike. Poteškoća postaje još veća s činjenicom da su ti različiti sugovornici nerijetko povezani s nacionalnom ili državnom politikom, pa sama stvarnost vjere nije uvijek primarna vodilja u ekumenskom zблиžavanju. Stoga je uvijek od velike važnosti točno upoznati što stvarno druga strana podrazumijeva pod tako bremenitim izrazom kao što je „ekumenski dijalog” kao i pod drugim relevantnim pojmovima i pothvatima, i to ne samo na razini službenih izjava nego i u teološkom i, još više, u pastoralnom govoru *ad intra*, kako na katoličkoj strani, tako i na pravoslavnim stranama.

---

usp. „We are brothers and bishops”, na: <http://www.osservatoreromano.va/en/news/we-are-brothers-and-bishops> (7. XII. 2016.); Pope Francis, Patriarch Kirill meeting cause for „great joy”, u: http://en.radiovaticana.va/news/2016/02/06/pope_francois_patriarch_kirill_meeting_cause_for_great_joy/1206461 (7. XII. 2016.) i sa strane Ruske pravoslavne crkve usp. Ответы епископа Егорьевского Тихона (Шевкунова) на вопросы корреспондента РИА-новости о встрече святейшего патриарха Кирилла и папы Франциска, u: <http://www.pravoslavie.ru/90819.html> (7. XII. 2016.); Андрей Кураев о встрече Папы и Патриарха – без лести и гнева, u: <https://cont.ws/post/200841> (7. XII. 2016.); Андрей Кураев: „Встретившись с Папой патриарх Кирилл выполнил „партийное поручение”, na: <http://www.mk.ru/politics/2016/02/13/andrey-kuraev-vstretivshis-s-papoy-patriarkh-kirill-vypolnil-partiynoe-poruchenie.html>; <http://www.blagon.ru/news/415> (7. XII. 2016.).

Konačno, ne držimo slučajnim što se Joseph Ratzinger poziva upravo na jednoga ruskog pravoslavnog mislitelja, Vladimira Solovjeva, kada napominje da je ekumenizam zapravo eshatološka stvarnost, u kojoj će jedinstvo u potpunosti biti ostvareno u Kristu koji dolazi. To naizgled „prebacivanje” ekumenskog uspjeha na svršetak vremena nije moguće uzeti kao opravdanje za ovovremensku pasivnost ili odustajanje od dijaloga. Štoviše, naglasak na kristološko-eschatološkoj perspektivi može se razumjeti kao utjeha da povijesni neuspjesi ne obeshrabre, i poziv da se eschatološki Krist, koji je već sada prisutan, izabere kao jedino mjerilo ekumenizma nasuprot svim drugim zaprekama, te se u Kristovu svjetlu s više poniznosti i nastojanja s obiju strana ustraje u stvarnome zalaganju za puno zajedništvo.

THE ECUMENICAL DIALOGUE WITH ORTHODOXY ACCORDING
TO JOSEPH RATZINGER AND THE RUSSIAN-ORTHODOX
PERSPECTIVE OF THE ECUMENISM WITH CATHOLICS

Summary

The authors elaborate on theological contribution and commitment of Joseph Ratzinger/Benedict XVI to the ecumenical dialogue particularly referring to the relationship with the Orthodoxy and the Russian-Orthodox Church attitude towards it. In the first part, Ratzinger's estimation of dynamics of the development of ecumenism within the area of theological reflection and practical realization is presented. The second part of the article presents Ratzinger's theological analysis of unity and separation of the Catholic and Orthodox churches as well as his vision of connecting that is based on the common first millennium as a criterion for mutual acceptance and the established „dialogue of love”. The third part deals with concrete ecumenical efforts of Joseph Ratzinger/Benedict XVI in practice. In the last part, based on the example of the attitude of the Russian-Orthodox Church, the own vision of the real impediments to the ecumenical dialogue with Russian Orthodoxy is proposed.

Key words: Joseph Ratzinger/Benedict XVI, ecumenism, papal primacy, Orthodoxy, Russian Orthodox Church